

MEGHÍVÓ

a *Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE)*

Torma Zsófia emlékülésére

Ideje: 2023. január 27. 14,00–20,00 óráig

Helye: a Kós Károly Művelődési Ház (KKMH) Díszterme

2011 Budakalász, Szentendrei út 9. <https://koskarolymh.hu/>

A tudományos emlékülés tárgyköre:

190 éve született Dr. Torma Zsófia, az első magyar régésznő

Megnyitó: **Dr. Csihák György**, a ZMTE elnöke

Előadások:

Dr. Anders Kaliff régész, *Uppsalai Egyetem*: Torma Zsófia és a civilizáció bölcsője. Erdély úttörő régésznője és felfedezései

Dr. Madarassy Enikő fizikus, matematikus, *Stockholm*:

Az első tudományos módszerrel dolgozó magyar régésznő, aki elsőnek kezdte kutatni a tordosi kultúrát

Mandics György írás- és művelődéstörténész, ZMTE:

Szakértők az Akadémiákra, az amatőrök a mennybe mennek

Tábori László író, kelet-kutató: Torma Zsófia helye a szaktudományban

Friedrich Klára tanár, rovásírás kutató: Torma Zsófia életének és eredményeinek

jelentősége a XXI. században

Záhonyi András íráskutató, ZMTE: A Tordos–Vinča kultúrkör leleteinek jelrendszere

Haraszi Zsuzsanna Karolina a rendezvény szervezője, ZMTE: A Torma Zsófiáról írott könyv szerzőjének, Anders Kaliffnak és magyar segítőinek a rövid bemutatása

Lippai Bertalan írástörténész: Torma Zsófia és a folyómenti kultúrák öröksége

Sancz Klára Lujza ny. muzeológus, ZMTE: Tisztelgés Torma Zsófia, első régésznőnk előtt

Horváth Veronika régész, *Magyarságkutató Intézet Régészeti Kutatóközpont*: Szemelvények a Kárpát-medence és Elő-Ázsia kora vaskori kulturális kapcsolatairól Torma Zsófia munkásságában és régészeti vonatkozásairól a jelenlegi kutatások tükrében

Az emlékülés nyilvános, mindenkit szeretettel várunk, a ZMTE [Nyilatkozat](#) és [Házirend](#) érvényes

Budapest, 2022. január 14.

Dr. Csihák György ZMTE elnök

Az előadások sorrendje és összefoglalói

Elnököl: Dr. Költő László régész, ny. megyei múzeumigazgató

14,00: Megnyitó: Dr. Csihák György a ZMTE elnöke

10 perc

14,10: Záhonyi András: *A Tordos–Vinča kultúrkör leleteinek jelrendszere*

35 perc

A Torma Zsófia által gyűjtött tordosi leletanyag nagy része töredékekből áll. Az egy-egy agyagtöredéken lévő néhány jel megtalálható a (székely-magyar) rovás jelkészletében. Rövidségük miatt sajnos összefüggő szöveggént nehezen értelmezhetők. A több jelet is tartalmazó néhány leleten többek szerint is csillagképek ábrázolásai láthatók.

A tatárlakai korong és két másik tábla 1961-ben került elő. Nicolae Vlassa kolozsvári régész – akinek édesanyja magyar anyanyelvű – éppen nem volt jelen a leletek megtalálásakor, ezért a feltárás jegyzőkönyvében nem szerepel pontosan, melyik rétegből kerültek elő.

A radiokarbonos vizsgálatot a leletekkel együtt előkerült csontokon végezték el, több laboratóriumban is – ennek eredménye, hogy a leletek kora 5000–7000 év.

Sinclair Hood, Harmatta János és Badiny Jós Ferenc szerint is a jelek mezopotámiai ideogrammákkal (piktogramokkal) azonosíthatók. A rováskutatók többsége a jeleket magyar rovásként azonosítja.

Saját felismerésem, hogy a táblákon kétnyelvű (bilingvis) jelekről lehet szó: a jelek formailag csillagtérképként azonosíthatók – mezopotámiai szöveggént pedig az ábrázolt fontosabb csillagképek sumer neve.

Az év kezdetekor megfigyelhető csillagállás időpontja (a precesszió alapján) Kr. e. 4500.

14,45: Lippai Bertalan: *Torma Zsófia és a folyómenti kultúrák öröksége*

35 perc

Az ember fejlődésének fokán, több ezer évvel ezelőtt környezetében megtalálta azt, amivel társai számára is értelmezhető, felismerhető, a mozdulattal megváltoztatható, ismételhető cselekvést valósított meg. Ez a cselekvés nem más, mint a *jelzés*. Jelzésre egy talált faágat használt, aminek hossza, vastagsága, hajlékonysága van. Ez a faág letörhető... Rájött, hogy e vesszőt hajlítani lehet. A vessző két végét összehajtva kör alakítható. Vele a homokba rajzolni lehet, *jelet, kört, menetirányt mutatni*... E jelek írása szerepel a hangzósításban is, mint elsődleges *fogalomjel*, a szó kezdő hangjaként, vagy a szó ragjaként, vagy jelzőjeként. Ilyen formában magában a nyelvtanában is felismerhető, ugyanakkor az ősi fogalomból megmaradt állandósult nyelvtani fogalom lett. Írható, olvasható, mint betű. Ezért az ősi fogalomban lévő állandósága miatt a mai napig felismerhető. *Tehát elsősorban nem hangot jelölt, hanem a fogalmat jelölte, majd a beszéddel a fogalomra is jellemző hanggal azonosította be az ősi jellel a cselekvés tárgyát.*

15,20: Tábori László: *Torma Zsófia magyar régésznő helye a szaktudományban*

25 perc

Az előadás röviden beszámol a 2007 májusában a Magyarok Házában tartott Torma Zsófia Konferenciáról, melyet ugyanúgy elhallgatott a hivatalos tudomány, mint ezt a konferenciát is el fogja hallgatni. Szól az előadás mind azokról, akiknek szerepük volt abban, hogy a Czákó Gábor által „hunfalvizmusnak” nevezett áltudomány napjainkra megbukott. Ezek között valószínűleg a legelső volt Torma Zsófia, és ezt a folyamatot úgy is lehetne nevezni: Torma Zsófiától Lezsák Gabrielláig... Szó lesz arról, hogy áll napjainkban a magyar őstörténet kutatása, és elmondjuk véleményünket a sumerek eredetéről és az ősi írásrendszerek kialakulásáról. Ezzel a konferenciával kezdetét veszi az a folyamat, amelyet úgy lehetne jellemezni: „Búcsú a génmódosított magyar őstörténettől”, és ebben a folyamatban a konferencia minden előadója fontos szerepet kap.

15,45: Sancz Klára Lujza: Tisztelgés Torma Zsófia, a régészeti tudományág első magyar női művelője előtt

15 perc

A XIX. században nem csak a műszaki, hanem az egyéb tudományágakban is nagy fejlődés indult meg. Ezen a fejlődési vonalon belül a létünk múltbeli ismeretének igénye is megnőtt. Ezt a létismeret hiányt segítette megoldani a fejlődő régészet, amelynek segítségével már több nemzet kutatója szép eredményt ért el. Magyar vonatkozásban, első magyar régésznőként, Torma Zsófia volt, aki munkásságával, a korabeli tudományos kutatók elismerését is kiváltva, világhírré igényt tartó, felfedezéseket tett. Áldozatokat követelő munkássága, örökké tartó tiszteletet igényel.

16,00: Friedrich Klára: Torma Zsófia régésznő életének és eredményeinek jelentősége a XXI. században

60 perc

Torma Zsófia munkásságának hatása, jelentősége főként a XXI. században mutatkozik meg, ugyanis az ősrégészet általánosságban is, és a Kárpát-medencét tekintve is most jutott el arra a szintre, ahova Ő 150 évvel ezelőtt már eljutott. Írástörténeti megállapításai is beigazolódtak. Ezt a véleményemet magyar és külföldi szerzőkkel támaszom alá, kiegészítve a többször meglátogatott helyszíneken, Szászvárosban és Tordoson szerzett ismeretekkel.

Torma Zsófiával kapcsolatos korábbi munkáim (kivéve a papír alapúakat) néhány elérhetősége:
<http://www.rovasirasforrai.hu/Kitekinto/Torma-Zsofia-egy-asszony.htm>
<http://www.rovasirasforrai.hu/Kitekinto/Torma-Zsofia-regeszno-pontos-szulet%E9si-ideje.htm>
<http://www.rovasirasforrai.hu/Kitekinto/Emlekezes-Torma-Zsofia-regeszno-re.htm>
[Tatárlaka, Tordos, Torma Zsófia az újabb adatok tükrében /Friedrich Klára](http://mek.oszk.hu/21600/21688/)
<https://mek.oszk.hu/21600/21688/>
http://www.rovasirasforrai.hu/Forditasok/Torma-Zsofia-egy-asszony_ANGOL.htm
<http://www.rovasirasforrai.hu/Kitekinto/A-vilagon-eloszor.htm>

17,00: Szünet

30 perc

Elnököl: Dr. Czoma László c. docens. ny. múzeumigazgató

17,30: Haraszi Zsuzsanna Karolina: Könyvismertető – Anders Kaliff: Torma Zsófia és a civilizáció bölcsője. Erdély úttörő régésznője és felfedezései (2018)

20 perc

Anders Kaliff régész professzor 1963-ban született Linköpingben, régészettudományi doktorátusát 1997-ben szerezte az Uppsalai Egyetemen, 2001-óta az egyetem docense, 2008-óta a Régészeti tanszék tanára, majd vezetője. 2003-tól részt vett a SAX–Százhalombatta-i nemzetközi régészeti expedícióban, mint a Svéd Nemzeti Örökségvédelmi Intézet egyik vezetője. Még egyetemista korában bejárta vonattal Erdély magyarlakta területeit a 80-as években, és őt is – mint minden külföldit – megfigyelte a román titkosrendőrség (Securitate).

Véleménye szerint Torma Zsófia munkássága és gyűjteménye nemzetközileg sokkal ismertebb kellene, hogy legyen, mert a neve szinte ismeretlen a mai szakirodalomban. Furcsa módon a Tordos kultúrát, mint amely első lelőhelye és neve egy újkőkori kultúrának – más megfontolásból – a közelben található második lelőhelyéről *Vinča kultúrának* nevezik, *elhomályosítva a felfedező Torma Zsófia érdemeit.*

„Torma Zsófia olyan kutató volt, aki megérdemli, hogy a figyelem középpontjába kerüljön napjainkban is, akárcsak egyedülálló felfedezései, valamint az az Erdély, amely őt alakította” – Anders Kaliff könyvének egyik célja, hogy ezt elérje. A könyv megírásához nagy segítséget kapott Friedrich Klárától és Madarassy Enikőtől, akik Torma Zsófia fontosabb életrajzi adataiból – a könyv érdekében – közös dolgozatot készítettek, továbbá Susan Tomorytól, Margaret

Botostól, Mandics Györgytől és a Torma család leszármazottaitól. Erre alapozva készült a svédül napvilágot látott könyv, amelyet Bereczky Rebeka, az uppsalai egyetem friss diplomása fordított magyarra. Kiadta a Székely Ház Alapítvány a Bethlen Gábor Alap támogatásával. A svéd kiadású, Torma Zsófiáról szóló könyvet már bemutatták nagy sikerrel a stockholmi Magyar Nagykövetségen 2022 novemberében, erről fényképeket is kaptunk, amit bemutatunk.

A könyv elérhető a világhálón is: [Anders Kaliff: Torma Zsófia és a civilizáció bölcsője - Erdély úttörő régésznője és felfedezései](#)

Köszönet a Magyarságtudományi Füzetek sorozat kiadójának, az MVSZ-nek a Kisenciklopédia 35. számáért: Tanulmányok Tatárlakáról, Tordosról, Torma Zsófiáról címmel.

17,50: Dr. Madarassy Enikő: Tanulmány Dr. Torma Zsófiáról – az első tudományos módszerrel dolgozó magyar régésznőről, aki elsőnek kezdte kutatni a Tordos-i kultúrát (videóüzenet)

30 perc

Dr. Torma Zsófia (1832-1899), az első magyar régésznő tehetsége és 20 évig tartó, kiválóan dokumentált, alapos régészeti kutató munkája, kora szakirodalmának kiváló ismerete, azon kívül 5 nyelven való kommunikációs képessége hozta el számára a felismerést, hogy az általa feltárt tordosi cserépdarabokon rokon jeleket talált az addig ismertté vált trójai, majd babiloni régészeti jelekkel. Erdemei elismeréseként, nem sokkal halála előtt a Kolozsvári Egyetem királyi engedéllyel tiszteletbeli doktorrá avatta Dr. Torma Zsófiát, első régésznőnk.

Miután jól ismerte környezete, Erdély magyar népművészetét, párhuzamot látott a székely-magyar rovásjelekkel, különösen a ZS, NY, T és C jelekkel – ahogy levelezésében megírta Archibald Sayce-nek (1846-1933), az oxfordi egyetem professzorának is. Sajnos legfontosabb, munkásságát összegző fő műve: *Dácia a római foglaltság előtt* – még kiadásra vár, porosodik valamelyik múzeumi vagy akadémiai raktárban. Fontos feladatunknak tartom az általa nagy gondnal bővített, 2500 ábrával illusztrált könyvnek a felkutatását és restaurálását. Azon kívül gyűjteményének nemzetközi bemutatása és kutathatósága, legalább olyan fontos nevének méltó helyre kerüléséért.

18,20: Dr. Anders Kaliff: Torma Zsófia és a civilizáció bölcsője. Erdély úttörő régésznője és felfedezései (angol nyelvű videóüzenet magyar tolmácsolással)

30 perc

Közép- és Délkelet-Európában már 7000 éve létezett egy nagyon fejlett földművelő társadalom, több ezer lakosú településekkel. Ennek első nyomait az 1870-es években, Erdélyben, a Maros partján Torma Zsófia (1832-1899), az első magyar régésznő ásatása tárta fel. Ezt a régészeti kultúrát később nagy területen megtalálták Közép- és Délkelet-Európában, de a legelső leletek a tordosi ásatásból kerültek elő (1875), később a bánáti kultúrának a hasonló nyomait 1908-ban tárták fel. Sajnálatos módon a régészetben szokásos első helyről elnevezett kultúrát ebben az esetben nemzetközileg a második helyről, egy szerb falu nevére nevezik Vinča kultúrának, esetleg Vinča-Turdaş kultúrának. Amikor a mai régészek erről beszélnek, már nem ismerik a kultúra első felfedezőjét, Torma Zsófiát és annak a helynek Tordos nevét.

Az ott talált cseréptöredékeken látható jelekről feltételezhető, hogy egy korai írott nyelv alakult ki, és ugyancsak itt találhatók a fémmegmunkálás idáig ismert legkorábbi nyomai, éppen itt, Európa közepén. A könyv betekintést ad abba a kultúrkörnyezetbe is, amelyben Torma Zsófia kutatott, amikor a régészet még egy nagyon új tudományág volt – így a világ első régészasszonyai egyikének nevezhetjük.

18,50: Mandics György: A szorgos kutatók talán Akadémiákba, az amatőrök talán mennybe mennek

30 perc

Torma Zsófia nagyszerű és ihletett gyűjtője volt a magyarság emlékeinek, de nem volt hozzá diplomája. A hivatalos tudomány egyes képviselői ezt nem nézték el, mint Hampel József, a régész. És ezért hiába volt Rudolf Virchow, a nagy német tudós támogatása, Heinrich Schliemann, a nagy német régész támogatása, a kortárs magyarországi régészek nem támogatták, s életműve csak halála után lett szűk körben kutatható és került részleges kiadásra.

Vajon ez kirívó eset? Igen. Gyakran előfordult más országokban is hasonló szerzőkkel, akik a tudományuk határait feszegették. Ilyen volt a franciák közt Edouard Piette régész, a románok közt Ovid Densuséanu őstörténész. Az előadás kidomborítja a hasonló elemeket.

A más területeken történt hasonló jelenségek közül kiemeljük a rovásírás történetében Fischer Károly és Somogyi Antal amatőrök tevékenységét, szemben a tudományos oldalt képviselő Szilády Áronnal, Szilasi Mórral és Sebestyén Gyulával, akik szemben állnak az „amatőrökkel”, ám a hatalom szempontjából az igazságot elutasításuk eltérő és erkölcsileg is máshova vezető utakat jelent.

19,20: Horváth Veronika: Szemelvények a Kárpát-medence és Elő-Ázsia kora vaskori kulturális kapcsolatairól Torma Zsófia munkásságában és régészeti vonatkozásairól a jelenlegi kutatások tükrében

15 perc

Az első magyar régésznőhöz, Torma Zsófiához kapcsolódik a Maros mentén, Tordos közelében fekvő őskori telep kutatása, amelyet Rómer Flóris biztatására, 1875-ben tárt fel. Az ásatások során több újkőkori kőeszköz, késő újkőkori és rézkori edénytöredék, szövöszéknehezék, agyagfigurák és kerékidolok, csonteszközök, rézfokosok és rézeszközök, szórvány kelta fibula és római pénzérmék, stb. kerültek elő, azonban a lelőhely és egyben a régió legnagyobb szenzációját az agyagcserepeken felfedezett, bevéselt írásjelek jelentették. Több művében is utalt arra, hogy az ábrázolások, jelek szoros párhuzamot mutatnak a trójai és a mezopotámiai (sumér, akkád és babiloni) kultúráknál ismert jelekkel, szimbólumokkal. Ennek alapján, az akkori tudományos ismereteket tekintve azon a véleményen volt, hogy „*Tordos telepét a thrák eredetű geta törzs lakhatta*”, „*kik a rokon fajú kelták mozgalmával települhettek Herodotos 'Maris', azaz Maros menti 'thrák szokású Agathyrseire'.*” (Torma 1897.) A tordosi telep fém-tárgyainak bemutatásakor érdekes analógiákat talált a hettita fémművességgel, habár az eszközöket részletesebben nem tanulmányozta. Véleménye szerint „*ezen Ázsiából bevándorolt thrák nép az összes érczek előállításának ismeretével bírt és így vette hazánknak érczekben gazdag bérceit művelés alá, együtt készítve érc tárgyaival olcsóbb kőeszközeit.*”. Így mellőzte a kő, bronz és vaskor időbeli folyamatosságának mibenlétét, időben egymáshoz közelítve a tordosi telep újkőkori és rézkori vívmányait a kis-ázsiai és elő-ázsiai késő bronzkori és kora vaskori kulturális és technológiai jellegzetességeihez. Már csak emiatt is érdekesnek tűnik, hogy a kutató Erdély és a Kárpát-medence római uralom előtti, kora vaskori népeinek hagyatékainál megjegyezte, hogy „*Hallstadt úgynevezett etrusk művészete thrák közvagyon lehetett, ...ily módon hatolhat a cheták által Kisáziába meghonosított ázsiai összkultúra változatos fejlődésben Thrácián, s az Aldunamentén fel thrák közvetítéssel Hallstadtig, a hol dél művészetét az északkal egyesíthet.*” (Torma 1887.) A tordosi őskori telep valódi időrendjét tekintve Torma Zsófia ezen meglátása emiatt korát meghaladottnak tűnhet, azonban az őt követő XX. és XXI. századi magyar, német, olasz, angol és orosz kutatók, régészek nemzedékeinek munkássága és eredményei fokozatosan igazolni látszanak feltevéseit. Ennek egyik, jelenleg is problematikus sarokpontja a ma ismert régészeti leletek és lelőhelyek alapján beazonosítható, a magyar kutatásban „keleti Hallstatt-kultúrkörként” szereplő, valójában a dél-német területek felől és Elő-

Ázsia irányából érkező, a Kárpát-medence, a keleti-alpi térség és az Al-Duna területén összefutó kulturális hatások egyvelege, melynek értelmezése sok fejtörést okoz.

19,35: Kérdések, vélemények, és az eredmények megbeszélése

25 perc